

PAPER DETAILS

TITLE: ASERE-I MÜBESSERE ALGISININ TARİHSEL GERÇEKLIK PERSPEKTİFİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ

AUTHORS: Ali YILMAZ

PAGES: 79-101

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394776>

AŞERE-İ MÜBEŞŞERE ALGISININ TARİHSEL GERÇEKLİK PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Ali YILMAZ
Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

ÖZ

İslam toplumunda Aşere-i Mübeşşere algısı büyük kabul görmüş ve takip eden zamanlarda herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmadan toplumun kutsalı haline dönüşmüştür. Bu makalede, konu ile ilgili Buhari ve Müslim'de yer almayıp diğer hadis külliyatında yer alan ilgili hadisler, Yunus Emre, Türk Tasavvuf Müsikisi, İlâhi, Makam, Usûllendirilmeye çalışılmıştır. Bu makale ayrıca Aşere-i Mübeşşere ile ilgili akıllara takılan on sayısı, cennetle müjdeleme hadisinde adı geçenlerin hepsinin Kureyşli olması, ismi geçen kişilerde kadın sahabinin isminin bulunmaması ve Hz. Muhammed'in ahirete irtihalinden sonra gelişen siyasi olaylarla ilgileri irdelemeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aşere-i Mübeşşere, Cennet, Kadın, Kureyş, Muğîre b. Şu'be.

ABSTRACT

Evaluation Of Ashra Mubashra Perception in The Perspective of Historicity

The perception of Ashra Mubashra in the Islamic society has been widely acknowledged and has become sanctified without being subjected to any evaluation in the following times. In this paper, the related hadiths, which are not included in Bukhari and Muslim, but are in the other hadith collections, have not been tried to be evaluated in terms of hadith technique or theological, but just historical perspective. This paper also tried to investigate the ten numbers attached to the minds about Ashra Mubashra, that all of those mentioned in the hadith of good news in paradise are Quraysh, and the political events that developed after Prophet Muhammad's pass away.

Keywords: Ashra Mubashra, Heaven, Woman, Quraysh, Mughire b. Shube.

GİRİŞ

Evrensel bunalımların arttığı dönemlerde Allah c.c. insanları bu bunalımlı durumdan çıkarıp unutulmuş ahkâmını ve ahlaki öğretilerini kullarına tebliğ ve tebyin için elçiler göndermiştir. Allah'ın gönderdiği resul- nebiler de Allah'tan aldıkları mesajları bir beşer olarak uygulanabilirliğini bütün kullara kendi şahsında yaşayarak yaratılış gayesine uygun birer kul olmanın örnekliğini göstermişlerdir. Her peygamberde olduğu gibi bütün elçiler de tebliğ ve tebyine başlama-

sından sonra yakın arkadaşları olmuştur. Sahabe diye adlandırılan bu arkadaşları hangi peygamberde veya hareket liderinde olursa olsun diğerlerinden biraz daha öne çıkmışlar, mücadele etmişler ve verdikleri mücadelenin sonucunda isimlerini tarihe yazdırmışlardır.

Peygamberlerin etrafında bulunup sürekli onunla yakın ilişki içinde olan bu sahabiler çeşitli şekillerde taltif edilmişlerdir. Bu taltif daha çok ahirete yönelik olacak şekilde tezahür etse bile dünyevi yönü de göz ardı edilmemiştir. Dini literatüre baktığımızda özellikle ilahi dinlerde bir cennet algısı/olgusu sıkça kullanılmıştır. Sadece Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği İslam'da değil, bütün ilahi dinlerde cennet hayatına vurgu yapıldığı görülmektedir.

Bu makalede diğer dinlerdeki cennet algısına ve Hz. Muhammed'in söylemlerinde ifadesini bulan, cennetle tebşir olunmuş ve tarihi süreç içerisinde "Aşere-i Mübeşşere" diye kavramsallaştırılan algıyı irdelemeye çalışacağız. Tabi ki, bu konunun değişik birkaç boyutu ile ele alınabilirliği gerçeğini bilerek makale başlığında da belirttiğimiz gibi tarihsel süreç perspektifinde değerlendirmeye çalışırken, konunun itikadi/kelami boyutuna ve hadis kritiğine fazla girmemeye çalışacağız. Zira hayatta iken bir insanın cennetle müjdelenmesi, aynı zamanda sorumluluğunun kaldırılması veya geri kalan hayatında günahattan korunması anlamı da taşımaktadır. Biraz sonra bahsedeceğimiz hadisin tevatür derecesinde olmamasına rağmen kamuoyunda bu kadar yerleşmiş bir algı durumuna gelebilmesi değerlendirmeye değer bir durumdur. Ehl-i sünnetin çoğunluğuna göre; kişinin dünyada iken yaptığı herhangi bir eylemi veya söylemi hayatının geri kalanında onu dinin mükellefiyetlerinden azade kılamaz. Yani kişi ibadet ve muamelat alanına ait uygulamalardan ölene kadar mesuldür.¹ Aşere-i Mübeşşere örneğinde olduğu gibi, hiç kimsenin dinin sorumluluklarından muaf olacağı işarı olarak dahi beyan edilmemiştir. Bu bağlamdaki itikadi/kelami yaklaşımlar ve konuya ilişkin hadisler üzerindeki değerlendirmeleri saklı kalmak şartıyla, konunun tarihsel süreç ve sonuçları boyutuyla ele alınacaktır.

Cennet ve Aşere-i Mübeşşere Kavramları

Cennet "örtmek, gizlemek" anlamındaki "جن" kökünden isim olup "bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe" manasına gelmektedir.² Ahiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, cennet kelimesi tekil şekliyle 66, çoğul şekliyle 69, diğer varyantları da 12 olmak üzere

¹ Ebu, Hanife, Numan b. Sabit, Fıkhu'l-Ekber, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2011, 117,126; Aliyyu'l-Kari, Ali b. Sultan, Şerhu'l-Fıkhi'l-Ekber, 2011, 254, 308; Teftâzânî, Sadu'd-Din Mesut b. Ömer, Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye, Daru'l-Beyruti, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut Beyrut, 2007,193.
² İbn Manzur, Muhammed b. Makram, *Lisanü'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut, trz, XXII, 92; Muhammed, Amim İhsan, *Ta'rifatü'l-Fıkhiyye*, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, trz, 73; Şahin, M. Süreyya, "Cennet", *DI/4*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, VII, 374.

toplam 147 ayrı yerde geçmektedir.³ Keza Hz. Muhammed'in hadislerinde de cennet ve türevleri ile ilgili ifadelerle rastlamak mümkündür.

Allah Teala insanı yaratmış, yarattığı kullarını başıboş bırakmamış, kendisine dünyada kaldığı sürece ona bir vizyon çizmiş ve bu minvalde hayat sürmelerini bildirmiştir. Kulları bu düşünceye dayalı olarak hayatlarını ikame ettirirken, Allah'ın koyduğu kurallardan sapmamak için teşvik edici işaret levhaları koymuştur. Bu kuralların ihlali neticesinde bazen cezalandırma (cehennem), ikamesinde de ödüllendirme (cennet) ön plana çıkmıştır. Konumuzla birebir ilişkisi olmasından dolayı Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlara müjde niteliğinde vaad edilen cennet dört yerde geçip, spesifik bir konu veya şahıs üzerinde durulmamış, genel bir perspektif çizilerek konu anlatılmaya çalışılmıştır. Söz konusu ayetleri Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde geçmektedir.

“İman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapan kimseleri, içinden dere-lerin çağıldadığı cennetler sizi bekliyor diye müjdele...”⁴

“Erkek olsun kadın olsun her kim mümin olarak imanına yaraşır güzellikte işler yaparsa (mükâfat olarak) cennete girecek ve kendisine zerre kadar bile haksızlık yapılmayacaktır.”⁵

“İman edip imanına yaraşır işler yapan kimselere gelince Allah onları içinde derelerin çağıldadığı cennetlere yerleştirecektir. Onlar cennette (tıpkı krallar gibi) altın bilezikler ve incilerle bezenecek ipekten kaftan giyecekler.”⁶

Buradaki Allah'ın kullarına ödül olarak vadettiği cennete girme konusunun genel bir ifade ile önemine vurgu yapılmış, isimlendirmeye gidilmeksizin amel-lerin insanlığın hayrına ve O'nun rızası için yapılması şartıyla umumi bir müjdeleme olarak verilmiştir.

“Şirkten ve Allah'a itaatsizlikten sakınanlara gelince, hiç şüphesiz onlar cennetlerde, dere kenarlarında olacaklar. Üstelik sonsuz kudret ve hükümlanlık sahibi Allah'a yakın, O'nun nezdinde değerli ve şerefli bir konumda buluncaklar.”⁷

Önceki üç ayette imanına yaraşır güzel işler diye ifadesini bulan teşvikin, son ayette değişik bir ifade kullanılarak sınırsız nimetlere nankörlük edip Allah'a ortak koşmanın ne kadar tehlikeli bir durum olduğuna vurgu yapılmaktadır. Cennete girmenin birinci şartı Allah'a ortak koşmaktan yüz çevirmek olduğu belirtilmektedir. Yukarıda geçen ayetlere baktığımızda tebşirin kişilerden ziyade onların davranışları üzerinden yapıldığını görmekteyiz.

Arapça bir kavram olan “Aşere-i Mübeşşere” müjdelenen on kişi anlamına

³ Lehhâm, Muhammed Saîd, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfâz-ı Kur'an-ı Kerim*, Daru'l-Maarif, Beyrut, trz, 426-428.

⁴ Bakara, 2/ 25

⁵ Nisa, 4/ 124

⁶ Hacc, 22/ 23.

⁷ Kamer, 54/ 54-55.

gelmektedir. Kaynaklarda “el-Aşeretü'l-Mübeşşere”, “el-Mübeşşerûn bi'l-Cenne”, “el-Aşeretü'l-Meşhûdü lehüm bi'l-Cenne” gibi değişik varyantlarda kullanılmıştır. Hadislerde sadece “Aşere” kısmı geçmekte olup “Mübeşşere” kelimesi aynı ile geçmemektedir. Ancak müjdeleyin anlamına “beşşir” şeklinde geçtiğine şahit olmaktayız. Kur'an'da da aynı kelimenin birkaç kez geçmesi bu tabirin oluşumunda etkili olmuştur diye değerlendirilebilir.⁸ Şu kadar var ki, “beşşir” kelimesi genelde olumlu bir anlamda kullanılmakla birlikte⁹ münâfık ve inkârcıları uyarmak gibi olumsuz kullanımı da söz konusudur.¹⁰ Aşere-i Mübeşşere kelimesinin ilk olarak ne zaman kullanıldığı sorusuna gelince; sahabe-ye yönelik ithamlara cevap niteliğinde olan “Fezâilü's-Sahabe” konulu eserlerde geçmiş olup daha çok hicri üçüncü asrın başları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavrama ilk defa hicri üçüncü asrın başlarında vefat eden Tayalisi'nin müsnedinde rastlamak mümkündür.¹¹ Daha sonra Ahmed b. Hanbel'in müsnedinde görmekteyiz ki; bu kitaplar Aşere-i Mübeşşere'ye dâhil on kişinin isnatlarını öncelemişlerdir. Konu ile ilgili hadis kitaplarına baktığımızda Ahmed b. Hanbel'in müsnedinin “Müsnedü'l-Aşeretü'l-Mübeşşeretü bi'l-Cenne” diye başlıyor olması önemli bir durumdur.¹² Aynı şekilde Taberânî'nin “el-Mu'cemü'l-Kebîr”i ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin “Hilyetü'l-Evliyâ” adlı eserlerinde de aynı sıralama görülmektedir. Aşere-i Mübeşşere'ye dahil sahabîlerin hepsiyle görüşüp onlardan hadis rivayet edenler, tâbîlerin birinci tabakası olarak kabul edilmişlerdir.¹³

Aşere-i Mübeşşere Hadisinin Literatürdeki Yeri

Aşere-i Mübeşşere'ye kaynaklık eden ilgili hadis metni, hadis külliyyatının ilk sırasında zikredilen Buhari ve Müslim'in sahihlerinde geçmemektedir. Ama bu kavrama Kütüb-ü Sitte'ye dâhil Nesaî, Tirmizî, Ebû Davud, İbn Mace'nin sünenleri ile Ahmed b. Hanbel'in müsnedinde rastlamaktayız. Söz konusu hadis, ilk râvi olarak Saîd b. Zeyd'den kırkaltı, Abdurrahman b. Avf'dan altı, İbn Ömer'den iki, Hz. Ali'den bir ve sahabe râvisi belli olmayan Humeyd'den bir olmak üzere elli altı tarikle hadis kitaplarında yer almaktadır.¹⁴ Görüldüğü gibi sahabe râvisi belli olmayan rivayet hariç, dört râviden üçü cennetle müjdelenenler arasında olup, Abdullah b. Ömer Aşere-i Mübeşşere'nin arasında yer almamaktadır. İbn Ömer'in râvi olarak naklettiği hadis “Kureyş'ten on kişi cennettedir” diye geçmekte ve bir rivayette Sa'd b. Ebi Vakkas yer almamakta olup,¹⁵ diğer varyan-

⁸ Bakara, 2/ 25,155, 223.

⁹ Bakara, 2/ 223; Tevbe, 9/ 112.

¹⁰ Al-i İmran, 3/ 21; Tevbe, 9/3-34.

¹¹ Saraçoğlu, Salih, *Cennetle Müjdelenen Sahabilerle İlgili Rivayetlerin Değerlendirmesi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2008, 21.

¹² Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muhammed, *el-Müsned*, thk: Şuayb Arnavut, 1999, I, 178.

¹³ Aydınli, Abdullah – Çakan, İsmail Lütfü, “Aşere-i Mübeşşere,” *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, III, 547.

¹⁴ Saraçoğlu, *Cennetle Müjdelenen*, 72.

¹⁵ Taberânî, Süleyman b. Ahmed b Eyyüb, *el-Mu'cemü's-Sağir*, thk: Mehmet Şükür, Beyrut, 1985, I, 59.

tında ise on kişinin tamamı isim isim geçmektedir.¹⁶ Râvilere yönelik isnad değerlendirmesinde söz konusu hadislerin on üçünün sahih, otuz dördünün hasen, beşinin zayıf olduğu ve dördü hakkında da hüküm verilemediği sonucuna varılmıştır.¹⁷

Saîd b. Zeyd'den gelen rivayetlerin değişik varyantları olmakla birlikte olayları değerlendirdiğimizde karşımıza şöyle bir durum çıkmaktadır. Saîd b. Zeyd şöyle demişti: “Dokuz kişinin cennette olduğuna şehadet ederim. Onuncusunun da cennette olduğuna şehadet etsem günaha girmiş olmam.” Bunun üzerine “bu nasıl olur?” diye soruldu. Dedi ki; “Resûlullah ile bazı müslümanlar (Mekke döneminde) Hira dağında otururken yer sallandı. Resûlullah “Sakin ol Hira. Çünkü senin üzerinde bir Nebi, bir Sıddık, bir Şehit vardır” buyurdu. Onların kimler olduğu sorulduğunda; Saîd b. Zeyd dedi ki onlar: “Resûlullah, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talhâ, Zübeyr, Sa'd, Abdurrahman b. Avf. Onuncusu kimdir diye sorulunca da Saîd “benim” dedi.¹⁸ Hz. Muhammed'in mezkûr hadiste isimleri geçenlerle ilgili olarak kendisinin “Nebî”, Ebû Bekir ve Sa'd b. Ebi Vakkas'ın “Sıddık”, diğer ismi geçen sahabîlerin ise “Şehid” olarak öleceğini işaret ettiği değerlendirilmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz konu Mekke döneminde vuku bulmuş bir husus olup, şimdi zikredeceğimiz hadis metni Kûfe'de bir tatsız olay üzerine Saîd b. Zeyd'in konuyu tekrar etmesi gibi gözükmemektedir. Ahmed b. Hanbel'in müsnedinde Hz. Muhammed dâhil kendisinin de içinde olduğu on kişi ile ilgili hadis metni şu şekilde geçmektedir: “Muğîre b. Şu'be Kûfe'de Mescid-i Ekber'deydi. İnsanlar onun sağına ve soluna oturmuşlardı. Bu esnada Saîd b. Zeyd b. Nufeyl de geldi. Muğîre onu selamladı ve ayağının yanına koltuk üzerine oturttu. O esnada Kûfe ehlinin (Kays b. Alkame) bir adam daha geldi. Muğîre b. Şu'be'ye yönelerek kötü sözler söylemeye başladı. Saîd b. Zeyd dedi ki: Ey Muğîre bu kime hakaret ediyor? O da “Ali b. Ebi Talib'e hakaret ediyor” cevabını verdi. Bunun üzerine Saîd şöyle dedi: Ey Muğîre b. Şu'be (üç kez) Resûlullah'ın ashabına senin yanında sövüldüğünü işitiyorum da sen bunu kötü görmüyor ve engel olmuyorsun öyle mi? Ben kulaklarım ile Resûlullah'tan şunu işitip ezberlediğime şahitlik ederim ki; ben ondan asla yalan bir şey rivayet etmedim. Çünkü kıyamet günü karşılaştığımızda hesabını benden sorar. “Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talhâ cennettedir, Zübeyr cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir, Sa'd (b. Ebi Vakkas) cennettedir, Müminlerden dokuzuncusu da cennettedir. Dileseydi dokuzuncusunu da söylerdim. Mescitte bulunanlar “Allah adına söyle Resûlullah'ın ashabı olan dokuzuncu kim?” dediler. Saîd b. Zeyd de “Allah'a yemin olsun ki müminlerden dokuzun-

¹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, II, 351.

¹⁷ Saraçoğlu, *Cennetle Müjdelenen*, 126.

¹⁸ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, trz, Menakıb, 76/3748.

cusu benim. Onuncusu da Allah'ın Resulüdür dedi.”¹⁹

Görüldüğü gibi Ahmed b. Hanbel'in bu rivayetinde on kişinin ismi zikredilmekte ve Ebû Ubeyde b. Cerrah metinde yer almamaktadır. Ahmed b. Hanbel'in Abdurrahman b. Avf rivayetinde ise konu ile ilgili detaylı bilgi verilmeden Ebû Ubeyde b. Cerrah dâhil on kişinin ismi geçmektedir. Ancak İbn Abdi'l-Berr'in eserinde Saîd b. Zeyd'den bir rivayette Ebû Ubeyde b. Cerrah yerine Abdullah b. Mes'ud geçmektedir.²⁰ Aynı eserde Abdullah b. Sellam'ın cennete girecek on kişiden biri olduğu belirtilmektedir.²¹ İbn Mâce'de Hz. Muhammed ile birlikte Ebû Ubeyde b. Cerrah sayılmadan on kişi zikredilmekte olup, ²² Ebû Davud'da ise cennette olan on sahabe Saîd b. Zeyd tariki ile Ebû Ubeyde b. Cerrah'sız verilmektedir.²³ Tirmizî'de ise rivayet iki değişik varyantta olup bir rivayette Hz. Muhammed dâhil Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın ismi zikredilmeden “On kişi cennettir” diye geçmekte olup, diğer tarikte ise Hz. Muhammed zikredilmeden on kişinin ismi geçmektedir.²⁴ Nesai'de ise Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın ismi zikredilmeden Hz. Muhammed'in ismiyle sayı 10'a tamamlanmaktadır. Abdurrahman b. Avf tariki ile gelen diğer rivayette ise Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın ismi zikredilmektedir.²⁵ Hz. Ali'den mervî Bezzâr'ın müsnedinde ise ilgili hadis “on kişi cennettir” diye başlamış, Zübeyr b. Avvam ve Ebû Ubeydullah b. Cerrah'ın isimleri bu listede yer almamıştır.²⁶ Dolayısıyla sekiz kişinin ismi geçmektedir. Abdullah b. Selam için Sâ'd b. Muâz'ın “Peygamberden cennetteki on kişiden onuncusunu Abdullah b. Selam olduğunu duydum” rivayeti de mevcuttur.²⁷

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılan odur ki; Abdurrahman b. Avf tarikiyle gelen rivayetlerde ayrıntı verilmeden on kişinin ismi zikredilmektedir. Saîd b. Zeyd tarikiyle gelen rivayetlerde ise her iki rivayette mevcut olup konu Kûfe'de bir mescitte Hz. Ali'ye yapılan hakaretimiz konuşmalar neticesinde gündeme getirilmektedir. Nasıl değerlendiresek değerlendirelim her durumda Muğîre b. Şu'be olayın kahramanlarından. Hatta Muğîre b. Şu'be'nin hutbede kendisinin bizzat Hz. Ali ile ilgili hoş olmayan sözler söylediği ya da hatiplerin söylemlerine ses çıkarmayı rivayetlerde zikredilmektedir. Bazı değerlendirmelerde olay biraz daha çehre değiştirerek Kureys'ten cennete girecek on sahabe olarak geçmektedir.²⁸ İlgili kavramlar ve üzerinde değerlendirme yaptığımız hadislerle

¹⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, III, 174.

²⁰ İbn Abdi'l-Berr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah, b. Muhammed, *el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashab*, Beyrut 1992, I, 301.

²¹ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, I, 381.

²² İbn Mâce, Ebû Abdullah b. Yezid el-Kazvini, *Sünen*, İstanbul, trz, Mukaddime, 133, İbn Hibban, Muhammed b. Ahmed, *Sahihu İbn Hibban*, thk: Şuayp Arnavut, Beyrut, 1993, Kitabı İhbarihi an Menakib.

²³ Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Es'as, *Sünenü Ebi Dâvud*, İstanbul, trz, Sünne, 9/4649.

²⁴ Tirmizî, *Menakib*, 76/3748.

²⁵ Nesâî, *Sünen*, Selâtü'l-Leyl, 5, 56.

²⁶ Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr Abdulhalik, *Müsned'ül-Bezzâr*, (nşr: Mahfuz Rahman Zeynullah), Beyrut, 1988, II, 181.

²⁷ Tirmizî, *Menakib*, 77/3806.

²⁸ İbn Sa'd, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, trz, III, 383.

ilgili kısa bilgi verdikten sonra biz bu makalemizde birkaç soru sorarak tarihi perspektif içerisinde bu sorulara cevap niteliğinde bazı tartışmalara girmek istiyoruz:

Konu İle İlgili Tartışma Alanları

1- Hz. Muhammed'in hadislerinde ifade edilen cennetle müjdelenenlerin sayısı on ile sınırlı olup başka sahabilerin isimleri zikredilmemiş midir?

2- "Aşere-i Mübeşşere" diye bilinen on sahabenin hepsi neden Kureyş kabilesine mensup askeri ve sosyo-politik karizma sahibi şahsiyetlerden oluşmaktadır? Mekke'de ilk Müslümanlardan olup Kureyşli olmayan muhacir veya Medinenli ensardan olup değişik rivayetlerde isimleri geçen sahabiler niçin literatürde geçmemektedir.

3- "Aşere-i Mübeşşere" diye literatüre geçmiş bu sahabîler arasında neden hiç kadın sahabe yoktur? Hz. Muhammed'in diğer bazı ifadelerinde cennetle müjdelediği kadınlar olmasına rağmen bu sıralamaya niçin girememişlerdir? Örneğin; Hz. Muhammed'e risalet verilmesi sürecinde kendisine en büyük desteği vererek O'nu teskin eden Hz. Hatice niçin bu listede yer al(a)mamıştır.

4- Acaba Hz. Muhammed'in vefatından sonra gelişen siyasi olaylarla Aşere-i Mübeşşere'nin içinde yer alan on sahabenin ön plana çıkarılması arasında bir bağlantı kurulabilir mi? Çünkü isimlere baktığımızda hepsi o günün şartlarında sosyo-kültürel ve siyasi yönden ön planda olan kişilerden oluşmaktadır.

Aşere-i Mübeşşere Hadisinde İsmi Zikredilen Erkek Sahabîler

Yukarıda sıraladığımız sorulara cevap bulmaya çalışacağımız bu makalemi-ze cennetle müjdelenen on sahabe diye maruf kişilerin değerlendirmeye esas teşkil etmesi açısından özet biyografik bilgilerine yer vermenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Hadiste ilk ismi zikredilen ve "cennettedir" ifadesiyle geçen ilk sahabe Hz. Muhammed'in en yakınında olan Ebu Bekir b. Kuhafe Osman el-Kureşî, et-Teymî'dir. (ö. 13/634) Asıl adı Abdü'l-Ka'be olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Muhammed'den üç yaş küçük olup, Mekke'de dünyaya gelmiştir. İlk Müslümanlardan olup, Müslüman olduktan sonra ismi Hz. Muhammed tarafından Abdullah diye değiştirilmiştir. Sıddık lakabını Mi'rac hadisesinde takındığı tavrıyla almış, neseb ilmine olan temayüzü nedeniyle Mekke'de İslam'ın anlatılmasında sürekli Hz. Muhammed'le beraber bulunmuştur. Özellikle servetiyle Mekke'de efendilerince işkenceye maruz kalan köleleri büyük paralar harcayarak azad edilmesine vesile olmuştur. Mekke'deki ilk Müslümanlardan bazıları onun daveti ile Müslüman olmuşlardır.²⁹ Hz. Muhammed'in eşi Hz. Aişe'nin babası olan Hz. Ebû Bekir hicret sırasında Hz. Muhammed'e yol arkadaşlığı yapmış, Kur'an'ın da

²⁹ İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Siretün-Nebeviyye*, (thk:Naci İbrahim Sevid), Beyrut, trz, I, 144; Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lami'n-Nubela*, (thk, Hasan Abdülmennan), 2004, Lübnan, I, 40.

kendisine atıfta bulunduğu nadir kimselerdendir.³⁰ Mekke'de Hz. Ömer, Medine'de Harise b. Zeyd'le kardeş olmuştur. Hz. Muhammed hastalığında namaz kıldırması için onu vekil tayin etmiş ve hemen bütün savaşlarında yanında bulunmuştur. Necid tarafına gönderilen seriyenin başında komutan olarak gönderilmiş,³¹ yine en prestijli görevlerden olan Hac emirliği de kendisine tevdi edilmiştir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra yaptığı konuşmasıyla ashabı sakinleştirmiş ve Beni Saîde Sakifesinde yapılan değerlendirmede ümmetin başına ilk halife olarak seçilmiştir. İki buçuk yıl kadar halifelik yapan Hz. Ebû Bekir, özellikle ridde ve yalancı Peygamberler olaylarını bastırdıktan sonra İran ve Şam üzerine fetih hareketleri başlatmıştır.

Hadiste ikinci sırada ismi geçen Ömer b. Hattab b. Nufeyl b. Abduluzza el-Kureşî, el-Adevî (ö. 23/644), bisseten 26 yıl önce Mekke'de dünyaya gelmiştir. Kureş'in önde gelen simalarından biri olan Hz. Ömer, Müslüman olmadan önce Mekke'de elçilik görevini yürütmüştür.³² Bi'setin altıncı yılında Müslüman olmasıyla birlikte Kâbe'de aşikâr ibadetin önü açılmıştır. Müslüman olmasından sonra Hz. Muhammed'in sürekli yanında ve yardımında bulunan Hz. Ömer, bütün savaşlara iştirak etmiş ve büyük katkılar sağlamıştır. Bazı seriyyelere komutan olarak katılan Hz. Ömer,³³ Ebû Bekir'in yaptığı istişareler sonucu halife tayin ettiği ve on yıl süreyle hilafet makamını hakkıyla yerine getiren tarihi bir şahsiyettir.³⁴ İslam devletinin kademelerinin kurumsallaşması ve fetihleri kolaylaştırıcı garnizon şehirler olan Küfe, Basra ve Fustat şehirlerinin banisidir. İran Sasani Devleti'ni tarih sahnesinden silen ve Kudüs'ü fetheden Hz. Ömer, Hz. Muhammed ve Hz. Ebû Bekir'in en yakın istişare ettiği kimselerden olmuştur. Hz. Muhammed'in kayınpederi de olan Hz. Ömer 63 yaşında iken bir köle tarafından sabah namazı kıldığı bir sırada şehit edilmiştir.

Osman b. Affan el-Kureşî, el-Emevî (ö. 35/656), fil vakasından 6 yıl sonra Taif'te zengin bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiş, babasının ölümünden sonra ticarete devam etmiş ve Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla Müslüman olmuştur. Eşi Rukiye ile birlikte Habeşistan'a ilk hicret edenlerden olup,³⁵ eşinin hastalığı nedeniyle sadece Bedir savaşına katılamamıştır. Hz. Muhammed'in iki kızıyla evlendiği için "Zinnureyn" lakabı ile anılmıştır. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in en yakın danışma heyetinde olan Hz. Osman, Hz. Ömer'in şehadetinden sonra şura üyeleri tarafından halife seçilmiştir. On iki yıllık hilafetinde ilk altı yılı çok önemli fetihlerle geçmiş, ikinci altıncı yılı ise sıkıntılar içinde geçerek h.35 yılın-

³⁰ Tevbe, 9/ 40.

³¹ Vakidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-Megazi*, (thk, Muhammed Abdulkadir Ahmed Ata), Beyrut, trz, II, 177.

³² İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 814; İbn Abdü'l-Berr, *İstiâb*, III, s. 1145; İbn Habîb, *Muhabber*, 73; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalani, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe*, (thk: Adil Ahmed Abdi'l-Mevcut), Beyrut, 1995, IV, 483.

³³ Vakidî, *Megazi*, II, 176.

³⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 274, İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 814; Fayda, Mustafa, "Ömer", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, XXXIV, 44.

³⁵ Zehebî, *Nübelâ*, I, s. 50; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 456.

da evi muhasara altına alınarak şehit edilmiştir. Bu olay İslam toplumunda ayrılıkların ve görüş ayrılıklarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir.³⁶

Ali b. Ebi Talib el-Kureşî, el-Haşimî (ö. 40/661), Ebû Talib'in en küçük erkek çocuğu olup bisetten 10 yıl önce Mekke'de dünyaya gelmiştir.³⁷ Hz. Muhammed, amcası Ebû Talib'in ekonomik sıkıntısı yüzünden beş yaşından itibaren bakımını bizzat Hz. Muhammed üstlenmiş, o ailede büyümüş ve evleninceye kadar da beraberlikleri devam etmiştir. Medine'ye en son hicret edenlerden olan Hz. Ali, hicretin ikinci yılında Hz. Fatıma ile evlenerek Hz. Muhammed'in soyunun devamını sağlamıştır. Tebuk gazvesinde Medine'de Hz. Muhammed'in vekili olarak kalıp diğer bütün savaşlarda Hz. Muhammed'le beraber olan, sancaktarlık yapan ve Bedir'de mübarezeye ilk çıkan üç kişiden birisidir. Hudeybiye'den önce Fedek, Tayy ve Yemen seriyelerinde ordu komutanı olarak görevlendirilmiştir.³⁸ Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in danışmanlıklarını yapmıştır. Hz. Osman'ın şehadetinden sonra ısrarlı teklifler üzerine dördüncü halife olan ve halifeliği kaotik ortama rastgelen Hz. Ali, İslam dünyasını derinden etkileyen Cemel ve Sıffin savaşlarının aktörlerindendir. Harici düşünceye sahip bir kimse tarafından 661 yılında şehit edilmiştir.³⁹

Ebû Muhammed Talhâ b. Ubeydullah b. Osman el-Kureşî, et-Teymî (ö. 36/656), Mekke'de dünyaya gelen Talhâ b. Ubeydullah, Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla İslam'ı kabul eden ilk Müslümanlardandır. Sadece bedir savaşında Peygamber tarafından istihbarat işi için görevlendirildiğinden bu savaş hariç diğer bütün savaşlara katılmıştır. Hz. Ebû Bekir zamanında ridde olaylarının bertaraf edilmesinde aktif rol oynamıştır. Hz. Osman'ın halife seçilmesinde şûrada yer alan isimlerdendir. Hz. Ali döneminde vali atamaları ile ilgili ihtilafları nedeniyle Zübeyr b. Avvam'la hareket ederek Hz. Aişe'nin yanında yer almış ve Cemel savaşına katılmıştır. Zenginliği ile de meşhur olan Talhâ, Cemel savaşında vefat etmiştir.⁴⁰ Hz. Ebû Bekir'in yakın arkadaşlarından olup beşinci Müslüman olan kişi kabul edilir. Uhud'da bir eliyle müşriklerle savaşırken diğer eliyle peygamberi koruyup büyük fedakârlıklarda bulunmuştur. Hz. Ömer'in şura heyetindedir.⁴¹

Ebû Abdullah Zübeyr b. el-Avvam b. Huveylid el-Kureşî, el-Esedî (ö. 36/656), Hz. Muhammed'in halasının oğlu olup 595 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir.⁴² İlk Müslümanlardan olup, 16 yaşında İslam'ı kabul ettiği rivayet edi-

³⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 64-65; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 826-827; Yiğit İsmail, "Osman", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, XXIII, 438.

³⁷ İbn Hişâm, *Sire*, I, 141; İbn Hacer, *İsabe*, IV, 564.

³⁸ Vakidî, *Megazi*, II, 59, 385, 440.

³⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 32 vd ; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 789 ; İbn Abdi'l-Berr, *İstiâb*, III, s. 1124; Fiğlâlî, E. Ruhi, "Ali", *DİA*, II, 371.

⁴⁰ İbn Hişâm, *Sire*, I, 144; Erul, Bünyamin, "Talhâ b. Ubeydullah", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, XXIX, 504.

⁴¹ İbn Hacer, *İsabe*, III, 529-531.

⁴² İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 111; İbn Hacer, *İsabe*, II, 457-461; Efendioğlu Mehmet, "Zübeyr b. Avvam", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, XLIV, 522.

lir. Habeşistan'a hicret edenler arasındadır. Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ ile evlenmiş olup Hz. Muhammed'in bütün savaşlarına iştirak etmiştir. Cesaretli bir Müslüman olan Zübeyr özellikle Hendek savaşında Benu Kureyza'nın ihaneti neticesi olayı araştırmak için korkmadan Yahudi mahalline gidenlerdendir. Hz. Ebû Bekir zamanında mürtetlerle mücadeleye katılmış, Yermuk savaşında büyük kahramanlıklar göstermiştir. Hz. Ali döneminde Cemel ashabıyla hareket etmiş ve orada öldürülmüştür. Çocuklarının hepsi ya ilimle ya da siyasetle imtiyaz etmiş olup Mekke'de dokuz yıl süreyle halifelik yapan Abdullah b. Zübeyr'in babasıdır. Hz. Muhammed'in halası Safiyye'nin oğlu olup yetim olarak büyümüştür. Ticaretle meşgul olan Zübeyr b. Avvam, cemel vakasında Hz. Ali ile konuştuktan sonra Medine'ye dönmek için ayrılmış fakat bir fitneci tarafından şehit edilmiştir.⁴³

Ebû Muhammed Abdurrahman b. Avf b. Abd el-Kureşî, ez-Zührî (ö. 32/652), Fil vakasından 10 yıl kadar sonra Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla hidayete eren Müslümanlardan olup, Habeşistan'a ilk hicret edenlerdendir. Hz. Muhammed'in bütün savaşlarına iştirak etmiştir. Özellikle Uhud savaşında büyük başarılar göstermiştir. Müstakil seriyyelerde komutanlık da yapan Abdurrahman b. Avf, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in yakın çalışma arkadaşlarındandır.⁴⁴ Hz. Osman zamanında vefat eden Abdurrahman b. Avf ticaretle meşgul olup zenginliği ve cömertliği ile meşhurdur. Malının yarısını Hz. Muhammed'e kullanılmak üzere verdiği için hakkında ayet indiği rivayet edilir.⁴⁵ Peygamberin Tebuk gazvesinde arkasında namaz kıldığı ender kişilerdendir. Ticaretle kazandığı malı insanlığın hayrı için kullanmıştır. Medine'ye hicretten sonra kardeş yapılan ensardan Sa'd b. Rebi'nin malının yarısını ve eşlerinden birini kendisine arzını kabul etmeyerek ticari zekâsını göstermiştir. Hz. Ömer'in şura ekibindendir. Hz. Osman zamanında vefat etmiş ve namazını Hz. Osman kıldırılmıştır.⁴⁶

Ebû İshak Sa'd b. Ebi Vakkas Malik b. Uheyb el-Kureşî, ez-Zührî (ö. 55/675), 591 yılında Mekke'de dünyaya gelmiş, genç yaşta İslam'ı kabul edip annesiyle yaşadığı probleme rağmen dininden dönmemiştir. İslam adına ilk ok kullanıp kan akıtan sahabedir.⁴⁷ Hz. Muhammed'in savaşlarında en yakınındakilerden olup, Harrar seriyyesinde komutanlık yapmıştır. İlk on Müslüman arasındadır. Hz. Ömer'in zamanında Irak'ın fethinde büyük başarılarla imza atmış ve aynı zamanda idari görevlerde bulunmuştur. Aşere-i Mübeşşere arasında en son vefat eden sahabidir.⁴⁸

⁴³ İbn Hacer, *İsabe*, II, 557.

⁴⁴ Vakidi, *Megazi*, II, 57; İbn Hacer, *İsabe*, IV, 346.

⁴⁵ Bakara, 2/ 262.

⁴⁶ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 708; İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 131; İbn Abdü'l-berr, *İstiâb*, II, 644-645; Önkâl, Ahmed, "Abdurrahman b. Avf", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, I, 157.

⁴⁷ İbn Hacer, *İsabe*, III, 74.

⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, II, 7; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 439-440; Vakidi, *Megazi*, I, 23.

Eb'ul A'ver Saîd b. Zeyd b. Amir b. Nufeyl el-Kureşî el-Adevî (ö. 51/671), Mekke'de doğmuştur. Saîd b. Zeyd, Hz. Ömer'in kız kardeşiyle evlidir. İlk Müslümanlardan olup Bedir öncesi istihbarat işi ile meşgul olduğu için sadece Bedir savaşına katılamamış, diğer savaşlarla Hz. Muhammed'in en yakınında yer almıştır. Hz. Ebû Bekir zamanında Ecnadeyn ve Fihl savaşlarında birim komutanlıkları yapmıştır. Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde aktif siyasi işlerle uğraşmamıştır. Amir b. Nufeyl hanif dinine mensup ve Allah'tan başkasına adak işine şiddetle karşı çıkan ve akrabalarının yaptığı putlara ibadet etmeme ve kız çocuklarının öldürülmesi hadisesine şiddetle karşı çıkan birisidir. Böyle bir ortamda yetişen Saîd, Peygamberin davetine ilk icabet edenlerden olmuştur. Mekke'nin fethinden sonra Muşellel seriyyesinde ordu komutanı olarak görevlendirilmiştir. Muaviye zamanında Medine dışında vefat etmiş ve Medine'ye getirilerek defnedilmiştir.⁴⁹

Ebû Ubeyde Amir b. Abdullah b. el-Cerrah el-Kureşî, el-Fihri (ö.18/639), hicretten kırk yıl önce Mekke'de doğmuştur. Cahiliye döneminde Mekke'de okuma yazma bilen ve Hz. Ebû Bekir'in delaletiyle İslam'ı kabul edenler arasındadır. İkinci Habeşistan hicretine katılmış ve Medine'de Ebû Talhâ Zeyd b. Sehl ile kardeş ilan edilmiştir.⁵⁰ Bedir savaşına katılanlar arasındadır. Uhud savaşında Hz. Muhammed'in yaralarını saran sahabedir. Zatü's-Selasil'de Amr b. As'ın Medine'den yardım istemesi üzerine aralarında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de olmasına rağmen Peygamberimiz onu emir olarak onların başına seçmiştir. Peygamberimizin "Her ümmetin bir emini vardır, benim ümmetimin emini Ebû Ubeyde b. Cerrah'tır" şeklinde buyurduğu sahabedir.⁵¹ Özellikle Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi sırasında Beni Sakîfe çardağında Ensar'a yaptığı konuşma ile ortamı yumuşatmış ve hilafet konusunun halledilmesinde katkısı olmuştur. Hz. Ebû Bekir'in hilafetinde Beytül-mal'in başına getirilmiştir. Hz. Ebû Bekir zamanında Şam ordularının başında iken Ebû Bekir tarafından Halid b. Velid kendisine takviye olarak gönderilmiş ve komutanlığın Halid b. Velid'e verilmesi konusunda kendisine gönderilen mektubun gereğini yerine getirmiştir. Aynı şekilde Hz. Ömer'in hilafetiyle ordu komutanlığından azil mektubunu Halid b. Velid'e veren de kendisidir.⁵² Hz. Ömer'in hilafeti zamanında şimdiki Ürdün topraklarında taun hastalığına yakalanarak vefat etmiştir. Hudeybiye'den önce zül-Kıssa ve Hayber'in fethinden sonra Habat seriyyesinde ordu komutanı olarak görevlendirilmiştir.⁵³

Yukardaki bilgilere baktığımızda Aşere-i Mübeşşere içinde yer alan Sahabîlerin hepsi Kureyş kabilesinin değişik kollarından olup; iki tanesi **Adevî** ko-

⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 384; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 448; İbn Hacer, *İsâbe*, III, 103.

⁵⁰ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 506; Önkol, Ahmed, "Ebû Ubeyde b. Cerrah", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, X, 249.

⁵¹ Buhârî, Ebû Abdullah b. Muhammed Ebi'l-Hasan İsmail b. İbrahim, *Sahihu'l-Buhârî*, İstanbul, trz, Fedailü Ashabu'n-Nebi, 21.

⁵² Apak, Âdem, *İslam Tarihi 2* (Hulefa-i Raşidin Dönemi), İstanbul, 2013, 36.

⁵³ İbn Hacer, *İsâbe*, III, 589.

lundan, iki tanesi **Zührî** kolundan, iki tanesi **Teymî** kolundan ve birer tanesi de **Fihri**, **Esedî**, **Haşimî** ve **Emevî** kollarındandır.

Aşere-i Mübeşşere Hadisinde İsmi Zikredilmeyenler

a) Cennetle Tebşir Olunmuş Erkek Sahabiler

Şimdi Kureş'ten olmayan ve Hz. Muhammed'in "cennettedir" dediği ancak Aşere-i mübeşşere içerisinde yer almayan diğer birkaç erkek sahabelerden kısaca bahsedelim. Bunlardan ilki Hz. Muhammed'in çok sevdiği ve Hz. Ali ile Hz. Fatıma'dan dünyaya gelen Ebû Muhammed el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî'dir. Hz. Ali'nin büyük oğlu olup hicri 3. senede dünyaya gelmiştir. Hz. Muhammed'in sevgilileri olarak bilinen torunlarının büyüğüdür. Babasının hilafetine kadar aktif bir görevi olmadığı halde babasının şehadetinden sonra kendisine biat edilmiş olup sonra hilafeti Muaviye'ye bırakmıştır.⁵⁴ Bir diğeri de Hz. Muhammed'in torunu ve Hz. Hasan'ın küçük kardeşi olan Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ali b. Ebi Talib el-Kureşî el-Hâşimî'dir. Hicretin 4. yılında doğmuş olup Hz. Ali'nin küçük oğludur. Hz. Hasan'ın ölümüne kadar onun sözünden çıkmamış, ölümünden sonra kendisine biat edilen bir siyasi lider haline getirmiştir. Emevi devletinin ikinci halifesi olan I. Yezid'e biat etmeyerek bazı siyasi olaylara karışmış ve Kerbela'da şehid edilmiştir.⁵⁵ Hz. Muhammed torunları ile ilgili olarak Tirmizî'de geçen bir hadiste Hasan ve Hüseyin'in Cennet ehlinin genç efendileri olduğu belirtilmiştir.⁵⁶

Bu kapsamda sayabileceğimiz diğer sahabîlerden birisi de Ebû Amr Sa'd b. Muâz b. Nu'man el-Ensari el-Evsî'dir. 590 yılında Medine'de doğmuş, I. Akabe biatları sırasında Hz. Muhammed tarafından Medine'ye tebliğci olarak görevlendirilen muhacirden Mus'ab b. Umeyr'e kötülük yapmayı düşündüğü sırada okuduğu Kur'an'dan etkilenerek Müslüman olmuştur. Hz. Muhammed'in Buvat gazvesinde kendi yerine Medine'de vekil olarak bıraktığı seçkin sahabîlerdendir.⁵⁷ Özellikle Hendek savaşında Benu Kureyza'nın ihaneti neticesinde savaş sonrası Yahudilerin de muvafakatıyla hakem tayin edilen ve ilgili kavim hakkındaki hükmü vermesiyle meşhurdur.⁵⁸

Bir diğer sahabi de Ebû Abdillâh Bilal b. Rebâh'dır. Ümeyye b. Halef'in Habeşli kölesi olup ilk Müslümanlardandır. Hz. Ebû Bekir tarafından bedeli ödenecek özgürlüğüne kavuşmuştur. Peygamberimizin müezzini olarak tanınmış ve onun hizmetinde bulunmuş ancak nesebi devam etmemiştir.⁵⁹ Hz. Muhammed

⁵⁴ Mesûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin, *Murucu'z-Zeheb*, (thk: Kemal Hasan Meri), Beyrut, trz, II, 426; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 258; İbn Hacer, *İsabe*, II, 72-72.

⁵⁵ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu't-Taberî*, (thk: İyad b. Abdüllatif b. İbrahim), Beyrut, 2014, II, 315; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 263; İbn Hacer, *İsabe*, II, 78.

⁵⁶ Tirmizî, *Menakib*, 77/ 3771; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11/117.

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 604.

⁵⁸ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, I, 181; İbn Hacer, *İsabe*, III, 86.

⁵⁹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 129-130; Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensabü'l-Eşraf*, (thk: Süheyl Zekkar, Riyad Zerkali), Beyrut, 1996, I, s.210; Buhârî, *Fedailü Ashabi'n-Nebi*, 6; İbn Hacer, *İsabe*, I, 326.

onun da cennette olduğunu söylemiştir.⁶⁰ Ebû'd-Dahdah el-Ensârî Uhud savaşında şehit olmuştur. Kendisi iki sınırdas arasındaki anlaşmazlığı hallettiğinden dolayı kendisine buna karşılık cennette kat kat hurma ağacını verileceğini müjdelenmiştir.⁶¹

Cennetle müjdelenen arasında Yahudi olan Ebû Yûsuf Abdullah b. Selam b. el-Harisî isminde bir sahâbi de mevcuttur.⁶² Abdullah b. Selam hidayete erdikten sonra İslâm'a hizmetleri bulunmuş, sonra Benu Kureyza kabilesi hakkında hüküm infaz edilirken kadınlar ve çocuklar infaz edilmediğinden kendisine teslim edilmiştir. Bir diğeri Mekke'nin fethi sırasında ismi "mektup" olayı ile gündeme gelen ve hakkında sert tartışmaların olduğu Hatip b. Beltea'dır. Hz. Muhammed kendisinin Bedir ve Hudeybiye'ye şahid biri olduğunu, bu iki olaya şahit olanların cehenneme girmeyeceği dolayısıyla cennette olduğu bilgisini vermiştir. Cafer b. Ebi Talib'le ilgili olarak da Mu'te'de şehadetinden sonra cennette melek gibi uçtuğundan bahsetmesi⁶³ cennetle tebşir edildiğinin işaretidir.⁶⁴ Ayrıca Hz. Muhammed'in oğlu İbrahim,⁶⁵ ve Uhut'ta şehid düşen Amr b. Cemuh'da bu müjdeye nail olanlar arasındadır.⁶⁶

b) Cennetle Tebşir Olunmuş Kadın Sahabiler

Cennetle müjdelenmiş kadın sahabilerin başında Hz. Muhammed'in ilk eşi, ve ona ilk iman edenlerden ve eşine moral-motivasyon olarak sürekli arka çıkmış Ümmü'l-Kâsım Hatice bnt. Huveylid b. Esed b. Abdiluzza b. Kusay el-Kureşîyye gelmektedir.⁶⁷ Özellikle Hira dönüşü Hz. Muhammed'i teskin etmiş ve malını İslâm uğruna harcamakta bir beis görmemiştir. Zengin ve itibarlı bir kadın iken eşi Hz. Muhammed ile zorluklara katlanıp Şi'bu Ebi Talib'te zor günleri yaşamıştır. Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'in beyanı ile cennetten bir ev ile müjdelendiği kaynaklarda geçmektedir.⁶⁸ Diğer bir hanımefendi ise Hz. Muhammed'in en yakın Hz. Ebû Bekir'in kızı da olan Ümmü'l-Mü'minîn Âişe bnt. Ebî Bekir el-Kureşîyye'dir. Bi'setten sonra dünyaya gelmiş ve çocukluğu Hz. Ebû Bekir gibi bir babanın yanında, gençliği eşi Hz. Muhammed'in yanında geçmiştir. Herkese nasip olmayan bu şartlarda kendisini iyi yetiştirmiş, ümmetin kadınlarının eğitilmesinde büyük katkıları olmuş ve bir ara uğraştığı siyasetten rücu ederek Medine'de vefat etmiştir.⁶⁹ Hz. Muhammed O'nun için dünya ve ahi-

⁶⁰ Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahihu Müslim*, İstanbul, trz. *Fedailü Ashabi'n-Nebi*, 21/107, Buhârî, *Fedailü Ashabi'n-Nebi*, 6.

⁶¹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 140; İbn Hibbân, *Sahih*, Kitabu İhbarihi an Menakıb; İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, II, 25.

⁶² Buhârî, *Menakibü'l-Ensar*, 19; Müslim, *Fedail*, 33.

⁶³ Tirmizî, *Menakıb*, 77/3767; İbn Abdü'l-Berr, *el-İstiâb*, I, 72.

⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, IV, 39.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, II, 112; İbn Abdü'l-Berr, *el-İstiâb*, I, 19.

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, V, 299.

⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 52; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 1336; İbn Hibban, *Sahih*, *Kitabu Ahbarihi an Menakıb*.

⁶⁸ Müslim, *Fedail*, 12/71; Tirmizî, *Fedail*, 62; İbn Mâce, *Babu'l-Gıra*, 1997; İbn Hibban, *Sahih*, *Kitabu İhbarihi an Menakıb*; İbn Hacer, *İsabe*, VII, 602.

⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 52; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, I, 1383; İbn Hacer, *İsabe*, VIII, 19.

rette zevcesi olduğunu söylemesi işarî olarak onun da cennette olacağını bir emaresidir.⁷⁰ Ümmü'l-Haseneyn Fatıma bnt. Muhammed ez-Zehra Hz. Muhammed'in küçük kızı olup Hz. Ali ile evlenmiştir. Hz. Muhammed'in kadınlardan en çok Fatıma'yı, erkeklerden de Ali'yi sevdiğini söylemesi kendisinin katında ne kadar değerli olduğunun ifadesidir.⁷¹ Hz. Muhammed'in hastalığında yanında bulunmuş hatta kendisinin kulağına bir şeyler fısıldamış, kendisine en yakın ulaşacak kişinin kendisi olacağını müjdelemesi ve Fatma'nın üzülmeye üzerine cennet hanımefendilerinden olduğunu müjdelenmiştir.⁷² Diğer hanım sahabe ise Ümmü Umare Nesîbe bnt. Kâ'b b. Amr el-Mâziniyye el-Hazreciyye'dir. İkinci Akabe biatında İslam'ı kabul etmiş, Uhud savaşındaki mücadelesi dillere destan olmuştur.⁷³ Beyatü'r-Rıdvan'a katılan dört kadın sahabiden biridir. Uhud savaşında Peygambere gelerek "Ya Resulallah! bana dua et de cennette seninle beraber olayım demiş. Peygamber de bunun üzerine "Ey Allah'ım cennette bana arkadaş kıl" buyurmuştur.⁷⁴ Bu hadis onun cennete gireceğine bir işaret olarak algılanabilir.

Ümmü Süleym Rumeysâ bnt. Milhân (Mâlik) b. Hâlid el-Ensâriyye el-Hazreciyye de Hz. Muhammed daha Mekke'de iken Müslüman olan ve kocası ile arası açılan Medine'ye hicretten sonra oğlu Enes b. Malik'i Peygamberin hizmetine bırakan bir kadın sahabidir. Hz. Muhammed'in öğle vaktinde kaylule uykusunu onun yanında yaptığı rivayet edilir. Uhud, Hayber ve Huneyn savaşlarına katılmıştır.⁷⁵ Hz. Peygamber, Rumeysâ ile ilgili olarak "Cennete girdiğimde Haşefe'yi duydum. Bu kim diye sorduğumda Rumeysâ bnt. Lihyân dediler."⁷⁶ Bu rivayet Rumeysâ'nın cennetle müjdelenen kişilerden olduğunu bildirmektedir. Cennetle müjdelenen hanım sahabilerden bir tanesi de Zeyneb bnt. Cahş b. Riâb el-Esediyye'dir. Hz. Muhammed'in halasının kızı olup ilk Müslümanlardan-
dır.⁷⁷ Hz. Muhammed kendisini önce Zeyd b. Harise ile evlendirmiş, ancak bu evlilik daim olmamıştır. Boşandıktan sonra Hz. Muhammed'le evlenmiştir. Arap örfünde olup İslam'a uygun olmayan bir fıkıh konusunun aydınlatılmasına vesile olmuş ve bizzat Kur'an ayeti tarafından konu vuzuha kavuşturulmuştur.⁷⁸ Ümmü Eymen Bereke bnt. Sa'lebe b. Amr el-Habeşiyye,⁷⁹ ile ilgili olarak da babası Abdullah'tan Hz. Muhammed'e veraset yoluyla intikal edip, sütannelik ve dadılığını yapıp Hz. Hatice tarafından azad edilmiştir. Uhud gazvesine katılıp Müslümanlara lojistik destek veren bu kadın sahabe daha sonra Zeyd b. Harise

⁷⁰ Buhârî, *Fedailü Ashabi'n-Nebi*, 30.

⁷¹ Tirmizî, *Menakib*, 72/3734.

⁷² İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 14; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 1395; İbn Hibban, *Sahih*, Kitabu İhbarihi an Menakib; Zehebi, *Nubela*, I, 132, Buhârî, *Kitabu Ashabi'n-Nebi*, Menakibü Fatıma, 29.

⁷³ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 415; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 1420.

⁷⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 415.

⁷⁵ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 1383.

⁷⁶ Müslim, *Fedailü Ashabi'n-Nebi*, 19/105; İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 430.

⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 101; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 1359.

⁷⁸ Müslim, *Fedailü Ashabi'n-Nebi*, 10/57.

⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 223.

ile evlenip bu evlilikten Üsâme b. Zeyd'i dünyaya getirmiştir.⁸⁰ Onunla ilgili olarak "Kim evlenmek suretiyle bu cennetlik Ümmü Eymen'i sevindirmek ister" hadisi kaynaklarda mevcuttur.⁸¹ Son olarak da hakkında bilgi vereceğimiz kadının sahabilerden bir tanesi de Kebşe bnt. Rafi'dir. Medineli olup cennetle müjdelenen kadın sahabilerdendir.⁸² Uhud savaşında oğlunun şehadeti karşısında gösterdiği metanetle tanınmaktadır.⁸³

Yukarıda isimleri zikredilenlerden başka Hz. Muhammed'in hadislerinde toplu olarak cennetle müjdelenenleri de görmekteyiz. Mesela; Ümmetimden şirk koşmadan ölenlerin diğer bazı hataları olsa bile cennete gireceği,⁸⁴ ayrıca dünyada bir mescid yaptırana Allah'ın da ahirette cennet bina ettireceği,⁸⁵ Allah'ın rızasını kazanmak için usulüne uygun yapılacak Hac ve Umre sahiplerinin cennetle karşılık bulacağı,⁸⁶ nafile namazlara devam edenlerin cennetle müjdelenmesi hadis kitaplarında mevcuttur.⁸⁷ Yine Hz. Muhammed'e kim(ler) cennettedir diye kendisine sorulan bir soruya; "Nebiler, şehitler, küçük çocuklar ve diri diri gömülen kız çocuklarıdır" şeklinde cevaplamaları cennetle müjdeleyenlerin düşünülenden çok daha fazla olduğunu göstermektedir.⁸⁸ Bazı İslam uleması cennetle müjdelenenlerin sayısını 66'ya kadar çıkarmışlardır.⁸⁹ Değerlendirmeye esas hadis, rivayet dönemi hadis kaynaklarında Aşere-i mübeşşere ile ilgili 56 değişik tarikle rivayet edilmiş olup, Saîd b. Zeyd'den 46, Abdurrahman b. Avf'dan 6, İbn Ömer'den 2, Hz. Ali'den 1, tabiinden olan Humeyd'den 1 olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁰

Tarihsel Gerçeklik Perspektifinde Soruların Değerlendirilmesi

1- Yukarıda belirtilen ve toplumun her katmanından insanların içinde yer aldığı ve sayısı 66'ya kadar çıkabilen sahabilerin cennetle müjdelendiğini görmekteyiz. Bazı haberlerin sıhhati tartışılır bulunsun bu sayı 10'un (Aşere) çok üzerinde bir rakamdır. Dolayısıyla "Aşere-i Mübeşşere" ile ilgili insanların zihinlerinde yerleşmiş rakam kesin rakam değildir. Hz. Muhammed'den gelen bazı rivayetlerde Allah'tan başka ilah olmadığına ve kendisinin Allah'ın elçisine inananlara azab edilmeyeceği (dolayısıyla cennette olacakları) söyleminden daha sonra vazgeçmesi buradaki tebşirin gerçek anlamda bir müjdeden öte ilk Müslümanları taltif etmek ve bunlarda bulunan özelliklerin insanı cennete götür-

İ
S
T
E
M
29/2017

⁸⁰ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 1317.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, VIII, 223. Ensab, I, 207.

⁸² İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 1401.

⁸³ Hilal Kara ve Abdullah Kara hanımlardan cennetle müjdelenen hanım sayısını 22 olarak vermektedir. Geniş bilgi için bk. "Cennetle Müjdelenen Hanımlar", Nesil Yayınları, İstanbul, 2008.

⁸⁴ Buhârî, *Cenaiz*, I.

⁸⁵ Müslim, *Mesâcid*, 4/533; Bezzâr, *Müsned*, I, 432.

⁸⁶ Buhârî, *Umre*, I.

⁸⁷ Tirmizî, *Salat*, 15 (473).

⁸⁸ Ebû Dâvud, *Cihad*, fi Fadlî's-Şehade, 2521; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, I, 48.

⁸⁹ Bekir İsmail, Muhammed, *Ricalü Uhubbihumu'r-Rasul ve Beşşirhüm bi'l-Cenne*, Kahire, trz, 28-35.

⁹⁰ Saraçoğlu, *Cennetle Müjdelenen*, 72.

cek değerde olduğunu anlatmak için söylediği değerlendirmesi daha uygun gibi gözükmemektedir.⁹¹ Saîd b Zeyd'den mervi bu hadis tahminen Emevi devleti zamanında Hz. Ali'ye ta'n etmenin pirim yaptığı bir ortamda Muaviye'ye yaklaşmak için çeşitli siyasi manevralara girişen Muğîre b. Şu'be ve onun gibilerin biraz daha temkinli hareket etmeleri için dikkati çekilmiştir.⁹² Nasıl ki Allah Tebet/Mesed suresinde Ebû Leheb gibi birini prototip olarak bildirmiş ve onun gibilerin ve onun yolundan gideceklerin akıbetini anlatmışsa, cennetle müjdeleme işinde de Hz. Muhammed, ismini zikrettiği sahabe gibi hayatını ikame eden herkesin gideceği yeri ve o insan tipolojisini ortaya koymuştur.

2- Hz. Muhammed'in cennetle müjdelediği Kureyş kabilesinin dışında da erkek sahabîler varken niçin sadece Kureyşliler "Aşere-i Mübeşşere" diye meşhur olmuştur? Konuya o zamanın sosyo-politiği açısından bakacak olursak kavramın oluşumu hicri ikinci asrın sonu ile üçüncü asrın başlarında Emevi devletinin yıkılıp (41/661-132/750) yine Kureyş'in diğer koluna sahip Abbasilerin hüküm sürdüğü yıllara rastlamaktadır. Hz. Muhammed ile başlayan ve Abbasislerin yıkılışına kadar devam eden bir Kureyşli hilafet dönemi o günkü konjonktürde gayet anlaşılabilir bir durumdur. Zira Mekke'de ilk seneler nazil olan ayet ve surelerde Kureyşlilere Allah'ın lütfettiği iyilik ve ihsanlardan bahisle Kâbe'nin komşuları olmaları ve dolayısıyla ticaretlerinin yolunda gitmesi, Mekke'deki ticari faaliyetleriyle Arap yarımadasında meşhur olmaları, Kureyş suresinde de belirtildiği şekliyle komşu devletlerle yaptıkları anlaşmalar sayesinde serbestçe yaz-kış ticaret faaliyetinde bulunabilmişlerdir. Dolayısıyla Allah onları aklıktan ve düşman tecavüzünden emin kılmıştır.⁹³ Allah'ın lütfettiği bu pozitif pozisyon, mensubu oldukları Kureyş kabilesini, bütün Araplarca saygı duyulan bir şöhrete kavuşturmuştur.

Daha sonra gelişen süreçte Hz. Muhammed'in vefatından sonra devlet işlerinin deruhte edilmesinde Kureyş, Araplar arasında siyasi istikrarı temin edecek en kudretli kabile kabul edilmiş, Müslümanların işlerini görecektir olan kişinin çevresinin kuvvetli olması öncelenmiştir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra Kureyş'li Hz. Ebû Bekir'in hilafeti, O'nun işaretleriyle Hz. Ömer'in hilafeti, Hz. Osman'ın hilafet seçimindeki altı kişinin Kureyş'ten ve Aşere-i Mübeşşereden olması ve Hz. Ali'nin Kureyş'ten olması yukarıda ifade edildiği şekliyle Kureyş'in Arap yarımadasındaki tanınırlığını, siyasi ve politik ağırlığını göstermektedir. Hz. Muhammed'in vefatından başlayarak ilk asırda başlayan mezhebî ayrılıklarda da Kureyş'in yine ön planda olduğunu görmekteyiz. Mevâlîden birçok ilim adamı olmasına rağmen İbn Hazm'ın dediği gibi Ehl-i Sünnet, Şia, Mürçienin çoğu ve Mutezilenin bir kısmının "Kureyşliden başkasından imam olamayacağını, başlangıçta Hz. Ali ile Muaviye'ye karşı hareket eden Haricilerin tümü, Mutezile

⁹¹ Müslim, *İman*, 49.

⁹² Sırma, İ. Süreyya, *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2014, III, 294-302; Apak, Adem, *Anahtarlarıyla İslam Tarihi III*, Ensar Yayınları, 2013, 38.

⁹³ Kureyş, 106/1-4.

ve Mürcie'nin bir kısmının şartları yerine getirmesi şartıyla imam olabileceğini kabul etmeleri, neticeyi çok değiştirmemiş ve Kureyş olgusunu kaldıramamıştır.

Konu ile ilgili şöyle bir soruyu da sormak gerekmektedir. Cahiliye devrindeki kabile taassubu asabiyet acaba İslam'la gömlek değiştirerek devam mı etmiştir? Zira Hz. Muhammed'in vefatından sonra halifelik seçimindeki değerlendirme ve tartışmalar bir fazilet yarışı mıdır, yoksa İslam'ın ortadan kaldırma-ya çalıştığı cahiliye kültürünün zihin dünyasında bıraktığı izdüşümler midir? Cahili kültürde yetişmiş Mekke ve Medine sakinlerinden olan ilk Müslümanlar itikadi alanda zihin transformasyonunun kesin çizgilerle gerçekleştirildiği, ancak Hz. Muhammed'in de hatırı sayılır bir örfün yeni dinde ibkâsı olarak şahit olduğumuz toplumsal hafızanın transformasyonu o kadarda kolay olmasa gerektir. Bu bağlamda Aşere-i Mübeşşere'ye dâhil sahabenin kısa biyografilerini vermemizdeki maslahata uygun olarak değerlendirme yaptığımızda hemen bütün Aşere-i Mübeşşere'nin üçüncü maddede de üzerinde duracağımız gibi cahili toplum düzeninde askeri kişilikleri olan ve kabile devleti mantalitesinde güçlü ve askeri şahsiyetlerin toplum dimağlarında yer ettikleri bir gerçektir. Bu gerçeklik paralelinde düşündüğümüzde, Hz. Muhammed'in kafalardaki cahili kabulleri resetleme çabaları toplum tarafından hedeflendiği şekliyle bir transformasyon gerçekleştirebilmiş midir? Konuyu örneklemek için sadece birkaç atıfta bulunmak gerekirse; İçki konusundaki tedricilik,⁹⁴ Uhud savaşındaki okçuların durumu,⁹⁵ Huneyn savaşının başındaki özgüven, akabinde panikleme ve onun izdüşümleri,⁹⁶ Hz. Muhammed'in vefatıyla ortaya çıkan tartışma ortamı⁹⁷ ve Hz. Osman'la başlayıp Hz. Ali'nin şehadetiyle sonuçlanan siyasi olaylar bu bağlamda değerlendirilebilir.⁹⁸

Dolayısıyla makalemizin başında zikrettiğimiz Aşere-i Mübeşşere'nin tamamının niçin Kureyş'ten olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bilal-i Habeşi gibi Mekke döneminde Müslüman olmuş ve cennetle müjdelenmiş sahabiler vardır. Kuvvetle muhtemeldir ki Hz. Muhammed zikredilen bu kişilerle yeni oluşumun koordinatlarını tartışmış ve tabi ki Mekke toplumunun görüş sahibi ve toplum tarafından da kabul gören sosyo-politiği güçlü insanlarla daha fazla teşriki mesai kurmuştur. Böyle bir konuyu tartışmak için Mekke'nin mücavir alanı sayılabilen Hira'da durum değerlendirmesi yaparken yer sarsıntısı/deprem sonrası irad edilmiş ve teşvik amaçlı bir söylem olarak anlayabiliriz. Ahiret eksenli ilk Kur'an ayetleriyle de paralellik arz etmekte ve adeta kuşkuya ve korkuya gerek yok anlamında yanlarındaki arkadaşlarını teskin ve teselli amaçlı olduğu düşünülebilir. Kaldı ki aynı dönemde nazil olan Tebbet/Mesed suresinde Ebû Leheb'in cehennemlik olduğunun bildirilmesini dimağlarda bıraktığı izle cennetle

⁹⁴ Bakara, 2/219; Maide, 5/ 90-91.

⁹⁵ Vakidî, *Megazi*, I, 207.

⁹⁶ Vakidî, *Megazi*, II, 305.

⁹⁷ Taberî, *Tarih*, I, 850.

⁹⁸ Taberî, *Tarih*, II, 1379.

müjdelenenler arasında bir benzerlik kurulabilir.

3-İnsanoğlunun cennetten kovulmasına sebep olan kadınlar ve bunun iz-düşümleri tarih boyunca bütün toplumlarda veya dinlerde tartışıl-gelmiştir. Tarihi süreç içerisinde anaerkil toplum yapısında kadının veya dişiliğin kutsallaştırılması, ataerkil toplumlarda kadınların erkeklerle göre ikincil derecede değerlendirilmesi, hatta hiçbir değerinin olmaması, modern dünyada da kantarın topuzunun biraz kaçınılarak kadının özgürleşmesi adına feminizme kurban edildiği bir noktaya evrildiğini görmekteyiz. Yukarıdaki vakıaların yaşanıldığı kültürde bu bakış açısı örf halini almış ve din devreye girerek kadın konusunda orta bir yol bulmaya çalışmıştır. Bunun en iyi örneğini Hz. Muhammed zamanında kadının statüsü tartışılırken büyük bir inkılap seviyesinde kadına verilen haklarda görmekteyiz. Cahiliye döneminde sadece kadınlar açısından değil erkekler açısından da bir hukuk teşekkül etmediği, dolayısıyla gelenek ve göreneklerle toplum düzeni sağlandığından daha açık bir ifade ile güçlülerin haklı addedildiği bir toplum yapısında doğal olarak kadınların erkeklerle nazaran bir adım geride olması normal bir durum gibi değerlendirilmelidir. İslam'ın neşet ettiği yıllardan itibaren haklının güçlü sayıldığı bir doktrin oturtulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hak ve sorumluluklar ekseninde kadın lehine Kur'an-ı Kerim'de bir iyileştirme sürecine şahit olmaktadır.

Cahiliye döneminde kadınların savaşma kudret ve gücü bulunmayışından dolayı mirastan pay verilmemesi durumunu Kur'an-ı Kerim miras ayetiyle o zaman içinde tahayyül edilmesi bile düşünölmeyecek bir inkılabı gerçekleştirmiştir. Cahiliye toplumunda Arapların en büyük ideali çok sayıda erkek çocuğa sahip olmalarıdır. Yine İslam öncesi Arap toplumunun üzerine inşa edildiği asabiyet baba tarafından gelen erkek akraba ve erkek çocuklar topluluğu olarak algılanıyordu.⁹⁹ Şunu da tespit etmek gerekir ki cahiliye dönemi deyince sadece Arap yarımadasını anlamak yanlışır. Yoksa cahiliye dönemine bir zihniyet olarak bakmak ve batı dünyasını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Sanki bir kısım feministlerin baktığı gibi İslam'ın neşet ettiği yıllarda kadının küçömsenmesi sadece Arap yarımadasında değil, diğer coğrafyalarda da kadın aleyhinedir. Kaldı ki Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'den tevarüs eden tevhdî ve hanifî kültür Mekke'de kendisini belli etmekte, bu özelliği ile diğer coğrafyalardan daha iyi bir durumdadır. Dolayısıyla İslam'la Arap yarımadasında başlayan aydınlanma ve olayları objektif değerlendirme süreci Batı dünyasına yaklaşık 5-6 yüzyıl sonra ulaşmıştır. Ortaçağ Avrupası'nda "Kadının ruhu var mı yok mu" tartışmalarının olduğu bir ortamda İslam'ın kadına tanıdığı hakların farkında olmak gerekir.

Tarihsel süreçte ilk dönem tefsir kaynaklarında bile bu durum tam anlaşılamamıştır. Hadis külliyyatında geçen kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması meselesinde kadın erkekten yaratılmışır, dolayısıyla erkeğe düşkündür

⁹⁹ Konu ile ilgili geniş malumat için bkz; Çağrııcı, Mustafa, "Asabiyet", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, III, 453.

onun için sürekli gözetim altında bulundurulması gerekir anlayışı revaçtadır. Kadının Hz. Âdem'i şeytanla işbirliği içinde suça teşviki, zina ayetinde önce kadının zikredilmesi,¹⁰⁰ kocaların kadınlar üzerindeki hakları bir derece fazladır ayetini kadınlara göre erkeklerin daha baskın olması anlamı çıkarılmış ve hep kadın aleyhinde bir yaklaşım içerisinde olunmuştur.¹⁰¹ Bu açıdan Aşere-i Mübeşşere arasında kadınların sayılmaması daha iyi anlaşılabilir. Günümüz bilim dünyasının dil anlayışına göre Kur'an ve Sünnette ataerkil bir yaklaşım olduğunu söylemek çok da yanlış olmasa gerektir. Ayrıca Daru'l-Erkam sürecinde kadınların sayılarının az oluşu ve iştişârî ve istikşâfî görüşmelerde bulunma ihtimallerinin zayıf olduğunu da belirtmek gerekir. Tarihi süreç böyle işleyince Hz. Muhammed'in cennetle müjdelediği ashab arasında kadınların olmasına rağmen meşhur Aşere-i Mübeşşere listesine girememiş olmaları daha da iyi anlaşılmaktadır.

4-Acaba Hz. Muhammed'in vefatından sonra gelişen siyasi olaylarla Aşere-i Mübeşşere'nin içinde yer alan on sahabenin ön plana çıkarılması arasında bir bağlantı kurulabilir mi? Halifenin Kureyş kabilesinden olması ile Aşere-i Mübeşşerenin yine aynı kabileden olması arasında bir bağlam bütünlüğü kurulabilir mi sorusuna gelince; Aşere-i Mübeşşere içinde yer alan sahabenin tamamı Hz. Muhammed'den sonra ahirete irtihal etmişlerdir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra meydana gelen toplumsal çalkantılara siyasi bir çözüm bulamayan sahabe bazı hadislerden dolayı halife seçimi olayını örtbas etmeye kalkmışlardır. Sahabîlere söz söylemeyi veya onlar hakkında değerlendirme yapmayı belki daha büyük kargaşa çıkar korkusuyla sahabîleri kutsallaştırmışlar böylece tarihi bir süreci değerlendirmenin önü kesilerek olaya dinsel bir boyut kazandırmışlardır. Meydana gelen dramatik olaylara akli mülahazalarla çözüm arama yerine, Hz. Muhammed'in hadislerinden dayanak bulma yolunu seçmişlerdir. Keza Kur'an-ı Kerim'e göre çözüm önerilerini araştırma yerine, her grup kendi haklılığını meşrulaştırmak için Kur'an'dan dayanaklar aramaya koyulmuşlardır. Yukarıda özgeçmişlerinden kısmen bahsettiğimiz Aşere-i Mübeşşereye dâhil ashabın Kureyşli olmalarının yanı sıra, ilk Müslümanlardan olmaları, askeri yönlerinin bulunması ki -birçoğu müstakil seriyyelerde ordu komutanlığı yapmış şahsiyetlerdir- konuyu anlamada bize yardımcı olmaktadır. Diğer ortak özelliklerinden biri de ekonomik olarak sahabın ileri gelenlerinden olmalarıdır.¹⁰²

Aşere-i Mübeşşere'ye dahil bazı sahabîler arasında Hz. Muhammed'in vefatından sonra bazı ihtilafların meydana geldiğini de görmekteyiz. Şöyle ki: Hz. Ali'nin Hz. Ebû Bekir'in hilafetine mesafeli durması ve eşi Fatıma'nın ölümünden sonra biat etmesi¹⁰³ Zübeyr b. Avvam ve Talhâ b. Ubeydullah'ın Hz. Ali ile

¹⁰⁰ Nur, 24/2.

¹⁰¹ Bakara, 2/ 228.

¹⁰² Mesûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, II, 262.

¹⁰³ İbnü'l Esîr, İzzüddin Ebî'l Hasan Ali b. Muhammed, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Beyrut, 1986, II, 194.

Cemel savaşında karşı karşıya gelmesi, Zübeyr ile Talhâ'nın öldürülmesi¹⁰⁴ muhtemelen yukarıda işaret ettiğimiz sebeplerle olayları soğutmak için Aşere-i Mübeşşere hadisini gündemde tutmaları, diğer cennetle müjdelenen ashâbı gölgede bırakmış gibi gözükmektedir. Toplumda taraftar bulan ve isminden en çok bahsettiren kişiler yukarıda isimleri belirtilen Aşere-i Mübeşşereye dâhil kimselerdir. Daha Hz. Osman dönemi ve akabindeki sosyal olayların tartışılmasında her kesim aşağı yukarı bu isimlere kendilerini refere ettirmişlerdir.

Hz. Ali'ye halifelik verilmesinde Haşimî olmadığı halde zimmen Hz. Ebû Bekir'e karşı yardım edebileceğini söyleyen Ebû Süfyan'ın oğlu Muaviye, muhtemelen Emevi devletinde halife tayinlerinde yine Kureyşli olmanın pozitif faydasını görmüştür. Emevi saltanatına karşı Abbasi ihtilali, İslam bilim tarihi açısından önemli bir devir olduğu kaçınılmazdır. Bu ihtilalde de hem kendilerinin Kureyşli olmaları hem de Emevilerin Hz. Ali ve ahfadına uyguladıkları hasmane davranışlarından istifade ile yine bir Kureyşli karizmasından faydalanmaya çalışmaları aslında dini bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen idare konusunda siyasi konjonktüre uygun Kureyşilik ağırlığını kullanmışlardır. Halifeliğin Kureyşliliği ilk dönemlerde önemsenmesine rağmen Abbasilerden sonra aynı duyarlılığın devam ettiğini söylemeliyiz. Yani o konjonktürde sıkça dillendirilen Kureyşilik meselesi sonraki dönemlerde sadece ilmi bir fantezi olarak ilim adamlarının uğraşı alanına girmiştir. Bu bağlamda halifeliğin Kureyşliliği ile Aşere-i Mübeşşerede ismi geçen sahabilerin Kureyş'ten olması daha iyi anlaşılmaktadır. Hadislerin tedvin döneminde diğer cennetle müjdelenenlerin adlarının dillendirilmesi ve sahabeden on kişinin adının şöhret bulması Abbasi ihtilali sonrası siyasi yapıyla da örtüşmektedir.

Sonuç

Aşere-i Mübeşşere algısının tarihsel gerçeklik perspektifinde değerlendirilmesi adlı makalemize konu olan Aşere-i Mübeşşere hadisi diye maruf rivayetin sahih olduğu konusunda genel bir kanaat mevcuttur. Hadisin değişik varyantları olmasına rağmen Saîd b. Zeyd ve Abdurrahman b. Avf ön plana çıkmaktadır.

Rivayetlerin değerlendirmesine gelince; Hz. Muhammed bahse konu hadisi Mekke döneminde Müslümanların sayılarının çok az olduğu bir dönemde Hira dağı civarında irad buyurmuştur. Hz. Muhammed'in yeni dini tebliği ve o toplumun inşası ile ilgili kendisine inanmış bir kısım ashâbıyla istişare ederken ashâbını cennetle müjdelediği anlaşılmaktadır. Hz. Muhammed'in bizzat cennetle müjdelediği sahabe sayısı hakkında değişik sayılar olmasına rağmen kesinlikle on rakamı ile sınırlandırılması hangi açıdan bakılırsa bakılsın mümkün gözükmemektedir. Bu müjdeleme spesifik bir isimlendirmeden öte İslam'ın ilk yıllarında Hz. Muhammed'in sahabilerini ve diğer bütün Müslümanların teşvik

¹⁰⁴ Taberî, *Tarih*, II, 1394.

edilmesi şeklinde anlaşılmalıdır.

İslam'ın zuhur ettiği yıllardaki toplumun yapısı ve değer yargılarının kısa sürede değiştirilememesi veya en azından zaman almasına dikkat çekmek gerekir. O günkü toplum yapısından kaynaklanan ataerkil bir yaklaşım tarzının bu konuda da yansımaları gözükmemektedir. Asabiyet kavramının bir dünya görüşü olarak benimsendiği bir ortamda haklı olarak asabiyeti önceleyen kabile düzenini göz ardı edemeyiz. Düzenli bir hukuk anlayışının olmadığı bir dünyada tabidir ki, hukuk dışı bazı normlarla toplum düzeninin sürdürülmesi söz konusu olabilir. Bu itibarla Arap yarımadasında meşhur olup, civar memleketlerde iş görebilir ve uluslararası akreditesi yapılmış bir Kureyş ağırlığı gözükmemektedir. Kaldı ki olayın sadece siyasi yönü olmayıp Hz. İbrahim ve Hz. İsmail ile organik bağı olan tevhidî bir tezahürü mevcuttur. Yeni teşekkül etmiş bir devlet düzeninde veya kabile devletinden adalet ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir organizasyonun oluşumunda en az sıkıntı ve itiraz edilebilecek bir kabilenin öncelenmesi ve zihinlerde böyle bir ön kabulün oluşması normal bir durumdur. Olaylara tarihsel bağlamda bakıldığında Aşere-i Mübeşşere diye meşhur kişilerin Kureyş'ten olmalarını anlamak daha da kolaylaşmaktadır.

Aşere-i Mübeşşere içinde neden kadınların bulunmadığı konusunu da aynı mantıkla anlamaya çalışmak gerekmektedir. Hz. Muhammed'in özellikle kadınları bu tebşirden mahrum etmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Yukarıda belirtildiği gibi kadınlarla ilgili Peygamberin tebşir söylemleri mevcuttur. Burada sadece birkaç ismin üzerinde durulmasında bir art niyet aramanın doğru bir yaklaşım olmayacağı kanaatindeyiz. Erkek egemen bir toplumda aktif olarak olaylara vaziyet eden kadın sayısı az olduğu gibi fiziksel kuvvetin iş gördüğü bir toplumu sosyolojik açıdan anlamak gerekmektedir. Kadınlarla ilgili olumsuz değerlendirmelerin zirve yaptığı cahili bir dünya düzeninde İslam'ın kadınlar lehine yaptığı devrim niteliğindeki yenilikler o günün şartlarında tahayyül edilemez bir inkılaptır. Cenneti annelerin ayaklarının altında addeden ve kadının statüsü ile ilgili spekülâtif değerlendirmelerin önünü kesen bir dinin Peygamberinin kadınları unutmaması veya umursamaması mümkün değildir.

Hadislerin tedvin döneminde baş gösteren siyasi olaylarla Aşere-i Mübeşşere kavramının klişeleşmesi arasında bir bağlantı kurulabilir mi sorusuna elbette olumlu cevap vermek gerekir. Nasıl ki aynı olayı değişik zaman ve zeminlerde yorumlama ve odaklaşma konjoktüre göre değişebiliyorsa, bu konu da aynı bağlamda değerlendirilebilir. Bu durum birilerini ön plana çıkarma ve diğer insanları itibarsızlaştırma anlamına gelmemektedir. Bir medeniyet inşasının öncelendiği ortamda tabi ki siyasal açıdan pozitif katkı sağlayacak doneler değerlendirmeye alınabilir. Hulefa-i Raşidîn, Emevîler ve Abbasîler döneminde değişmeyen halife seçilebilmek için en belirgin ve ayırıcı ortak norm halifenin Kureyşîliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Abbasîlerin, Emevîlerin mevali politikasındaki yaklaşımına verdikleri tepki Kureyşîlik konusunda kendini göstere-

memektedir. Anlaşıldığı kadarıyla siyasi olaylarda topyekûn bir değerlendirme yerine daha spesifik değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır. Özet olarak söyleyecek olursak Aşere-i Mübeşşere denilince sadece on kişinin cennetlik sayılması bir ön kabulün dışında bir teşvikten ibaret olduğu, bu kişilerin siyasi, dini ve kültürel şahsiyetlerinin yanında diğer insanların da cennete girebileceğini hatta bu tebşire konu olacağını göz ardı etmemek gerekmektedir.

Kaynaklar

- » Abdü'l Münim, el-Hasimi, el-Aşeratü'l-Mübeşşirin bi'l-Cenne, Daru'l-Vefa, Amman, 2004. Aycan, İrfan, Sarıçam, İbrahim, *Emevîler*, TDV Yay., Ankara 2008.
- » Apak, Adem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi 1*, Ensar yayınları, İstanbul, 2013.
- » ———, *Anahatlarıyla İslam Tarihi 2* (Hulefa-i Raşidin Dönemi), Ensar yayınları, İstanbul, 2013.
- » Aktepe, Orhan, *Kelam İlimi açısından Aşere-i Mübeşşere*, Akev Dergisi, sayı, 39, 2009, s.123-131.
- » Aliyyü'l-Kari, Ali b. Sultan, *Şerhu'l-Fikhi'l-Ekber*, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- » Aydın, Abdullah – Çakan, İsmail Lütfü, "Aşere-i Mübeşşere," *DİA*, Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul, 1991.
- » Bekir, İ. Muhammed, Ricalü Yuhubbihumu'r-Rasul ve Beşşerehüm bi'l-Cennet, Kahire, trz.
- » Belâzuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensabü'l-Eşraf*, (thk: Süheyl Zekkar, Riyad Zerkali), Beyrut, 1996.
- » Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr Abdulhalik, *Müsnedü'l-Bezzar*, (nşr; Mahfuz Rahman Zeynullah), Beyrut, 1988.
- » Buhârî, Ebû Abdullah b. Muhammed Ebi'l-Hasan İsmail b. İbrahim. *Sahihu'l-Buhari*, el- Mektebetü'l- İslamiyye, İstanbul, trz.
- » Çağrı, Mustafa, "Asabiyyet", *DİA*, Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul, 1991.
- » Ebû Davud, Süleyman b. el-Eşas, *Sünenü Ebi Davud*, el- Mektebetü'l- İslamiyye, İstanbul, trz.
- » Ebu Nafise, Numan b. Sabit, *Fikhu'l-Ekber*, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- » Ebû Ömer, Tefik Ömer b. Ali es-Seyyid, *el-Mübeşşerun bi'l Cenne*, Amman, 1994.
- » Efendioğlu, Mehmet, "Zübeyr b. Avvam", *DİA*, Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul, 2013.
- » Fayda, Mustafa, "Ömer", *DİA*, Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul, 2007.
- » İbn Abdü'l-Berr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah, *el-İstiab fi Ma'rifeti'l-Ashab*, Beyrut, 1992.
- » İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed, *Kitabu'l- Muhabber*, Beyrut, trz.
- » İbn Hacer, Ahmed b. Ali, el-Askalanî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, (thk: Adil Ahmed Abdilmevcut), Beyrut, 1995.
- » İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed, *Sahihu ibn Hibban*, (thk: Şuaayp Arnavut), Beyrut, 1993.
- » İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Siretün-Nebeviyye*, thk:Naci İbrahim Sevid, Beyrut, trz.
- » İbn Mâce, Ebû Abdillâh b. Yezid el-Kazvini, *Sünen-ü İbn Mâce*, el- Mektebetü'l- İslamiyye, İstanbul, trz.
- » İbn Manzûr, Muhammed b. Makram, *Lisanü'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut, trz.
- » İbn Sa'd, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, trz.
- » İbnü'l Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-Ğabe, fi Ma'rifeti's-Sahabe*, (thk: Muhammed İbrahim, Muhammed Ahmed Aşur), 1970.
- » ———, *el-Kamil fi't-Tarih*, Beyrut, 1986.
- » Karnî, Talebe Bedevi- Abdü'l-Halim Mahmut, *el-Aşeratü'l- Mübeşşerun bi'l-Cenne*, Kahire, 1973.
- » Mesudî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin, *Murucu'z-Zeheb*, (thk: Kemal Hasan Meri), Beyrut, trz.
- » Muhammed SAİD, el-Tantavi, *el-Mübeşşirun bi'l-Cenne*, Beyrut, 1990.
- » Muhammed, Amim İhsan, *Ta'rifatü'l-Fikhiyye*, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, trz.
- » Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahihü Müslim*, el- Mektebetü'l- İslamiyye, İstanbul, trz.
- » Önkâlî, Ahmed, "Ebû Ubeyde b. Cerrah", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.
- » ———, "Abdurrahman b. Avf", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- » Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Düşün yayıncılık, İstanbul, 2011.

- » Saraçoğlu, Salih, *Cennetle Müjdelenen Sahabilerle İlgili Rivayetlerin Değerlendirmesi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,) İstanbul, 2008.
- » Sırma, İ. Süreyya, İhsan, *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, I-V, İstanbul, 2014.
- » Şahin, M. Süreyya, "Cennet" *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, VII, 374-376.
- » Taberânî, Süleyman b. Ahmed b Eyyüb, *el-Mu'cemü's-Sağir*, (thk: Mehmet Şükür), Beyrut, 1985.
- » Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu't-Taberi*, (thk: İyad b. Abdüllatif b. İbrahim), Beyrut, 2014.
- » Tatlı, Ebubekir, *Aşere-i Mübeşşereden Said b. Zeyd'in Hayatı ve Rivayetleri* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.
- » Teftâzânî, Sadu'd-Din Mesut b. Ömer, *Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye*, Daru'l-Beyruti, Beyrut, 2007.
- » Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen-ü Tirmizî*, el-Mektebet'ül-İslamiyye, İstanbul, trz.
- » Topaloğlu, Bekir, "Cennet" *DİA*, Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul, 1993, VII, 376-386.
- » Vakidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabü'l- Megazi*, (thk: Muhammed Abdülkadir Ahmed Ata), Beyrut, trz.
- » Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lamî'n-Nubela*, (thk: Hasan Abdülmenan), Lübnan, 2004.